

УДК:373.3.016:811.411.16'08

Н. В. Бакуліна,
кандидат педагогічних наук
(Інститут педагогіки НАПН України)

**ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ДОБОРУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ НА ЛЕКСИЧНОМУ
РІВНІ МОВИ ІВРИТ У ФОРМУВАННІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Постановка проблеми. На сучасному етапі, коли методика навчання мови іврит в Україні перебуває у процесі становлення, проблема лінгвокультурного підходу до навчання мови і, зокрема, формування лінгвокультурологічної компетентності учнів початкової школи, є вкрай актуальною і потребує всебічних досліджень. З метою забезпечення формування лінгвокультурологічної компетентності молодших школярів основним завданням методики навчання мови іврит є добір і презентація у навчальному процесі відомостей про національно-культурні особливості цієї лінгвокультурної спільноти і мовленнєвого спілкування особистості. При цьому означена проблема має розглядатися як у лінгвістичному, так і методичному аспектах. Лінгвістичний аспект включатиме аналіз мови іврит з метою виявлення національно-культурної семантики, а методичний – визначення змісту, способів і прийомів введення, закріплення й активізації мовних одиниць, аналіз текстів і методика навчання.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Обрана проблема дослідження входить до кола актуальних проблем суміжних наук – соціолінгвістики, етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокраїнознавства, культурології й лінгвокультурології, лінгвістики, педагогіки та психології. Завдяки своїй інтегративності ця проблематика здатна визначити такі загальні напрямки: людина як мовна особистість, мова як система втілення культурних цінностей, культура як найвищий рівень мови та інші.

Вихідною тезою дослідження стали положення лінгвістичного напрямку неогумбольдтіанства, який характеризується прагненням вивчати мову в тісному зв'язку з культурою її носіїв (В. Гумбольдт, Е. Сепір – Б. Уорф, Л. Вейсбер), зіставного мовознавства (М. Кочерган), теорії мовної (О. Семенюк, В. Парашук) та міжкультурної комунікації (Ф. Бацелач, В. Болдарев), з урахуванням лінгвокультурологічних принципів, теоретичних

Бердянський державний педагогічний університет

та методичних засад (В. Воробйов, В. Маслова, Ю. Прохоров). Психолого-педагогічними основами дослідження є теоретичні засади та технології комунікативної іншомовної освіти (мета, зміст, методика, засоби навчання) з огляду на проблему діалогу культур (Є. Пассов, Є. Верещагін, В. Костомаров, В. Фурманова, П. Сисоєв). До актуальних об'єктів дослідження також належатимуть проблеми мовленнєвої поведінки (О. Леонт'єв), взаємодії релігії та мови (Н. Мечковська), мовленнєвий етикет (Н. Формановська) та текст як найважливіша одиниця культури (В. Шаклеїн). Лінгводидактичними основами дослідження є концептуальні засади компетентісно орієнтованого навчання мов (І. Гудзик, В. Дороз).

Об'єктами змісту з огляду на лінгвокультурологічний підхід до навчання за визначення Ф. Бацевича є: безеквівалентна лексика, невербальні засоби спілкування, фонові знання, мовна афористика і фразеологія, які вивчаються з точки зору віддзеркалення в них культури, національно-психологічних особливостей тощо певної національної лінгвокультурної спільноти [3, с. 101].

Аналізуючи національно-культурні елементи змісту тексту та конкретні мовні засоби їх вираження, А. Райхштейн виокремлює такі основні типи: узуально-понятійний (слова-реалії); okazіонально-понятійний (контекстуальні визначення національно-специфічних чинників); узуально-фоновий (мовні одиниці з постійним, типовим національно-специфічним фоном); okazіонально-фоновий (мовні одиниці з контекстуальним національно-специфічним фоном) [17].

Процес засвоєння другої або іноземної мови ускладнюється наявністю лакун – відсутністю певних мовних, мовленнєвих і соціокультурних явищ у свідомості учнів. До компонентів культури з національно-культурним забарвленням, які можуть призвести до виникнення різноманітних лакун, відносять такі: традиції і звичаї; повсякденну культуру; вербальну і невербальну поведінку носіїв мови; "національні картини світу", що відображують особливості сприймання навколишнього середовища, національну специфіку мислення. Виходячи з цього, для реалізації лінгвокультурологічного підходу до навчання других або іноземних мов необхідно звернути особливу увагу на вивчення особливостей менталітету та лінгвокультурних проявів різних етносів у їх зіставленні й порівнянні.

Мета. Лінгвокультурні особливості тієї чи іншої мови переважно мають місце на лексичному мовному рівні. Тому метою цієї статті є визначення саме лінгвістичних засад добору змісту навчання на лексичному рівні мови іврит у формуванні лінгвокультурологічної компетентності молодших школярів.

Обрана проблема потребує здійснення лінгвістичного аналізу особливостей лексики сучасного іврит у врахування їх у практиці навчання у школах України.

Лексика сучасного івриту тісно пов'язана з історією його становлення та розвитку, про що свідчать лінгвістичні дослідження [11; 20; 22; 30]. Оскільки сучасна мова іврит є спадкоємницею давньоєврейської біблійної, постбіблійної та середньовічної мов, базисна лексика успадкована нею від давньоєврейської мови. У етимологічному відношенні словниковий склад сучасної мови іврит поділяються на такі категорії: 1) слова, успадковані від

Збірник наукових праць. Педагогічні науки

попередніх періодів (незапозичена лексика), 2) слова – інновації, які були утворені в івриті від існуючих або наявних у певну епоху слів засобами продуктивних словотворчих моделей шляхом зрощення сполучень слів та що виникли в наслідок звуконаслідування, 3) запозичені слова [1, с.100-106; 7, с.409-413; 10, с.852-860; 29].

Особливістю формування словникового фонду сучасної мови іврит є велика кількість лексичних інновацій, що з'явилися в результаті цілеспрямованої діяльності окремих авторів – письменників, журналістів і вчених, а також інститутів – органів мовного будівництва (Комітету мови іврит *מְדַבְּרֵי הַלְשׁוֹן הָעִבְרִית* Ва'ад ха-лашон ха-іврит, 1890 р.), згодом Академії мови іврит *אֲקָדֵמְיָה לְלְשׁוֹן הָעִבְרִית* Жа-Академья ла-лашон ха-іврит, 1953 р.), метою яких було розповсюдження івриту як розмовної мови, створення орфоепічних норм, збагачення лексики, нормативізація граматики. У цьому сенсі поповнення словникового складу сучасного івриті періоду становлення багато в чому схоже з процесом формування лексики штучних мов. Лінгвістичні розвідки дають змогу зазначити, що лише частина успадкованих слів, які являють собою базову лексику, зберегла первинну семантику. Значна частина словникового фонду мови іврит змінилася під впливом арамеїзмів (біблійного і постбіблійного періодів), запозичень та калькування із сучасних мов романо-германської та слов'янської груп, арабської мови та єврейських розмовних мов (їдиш, ладіно).

Незапозичена лексика сучасного івриті представлена словами загальноафразійського та загальносемітського походження, наприклад, іменами спорідненості (*ем* **אִם** "мати", *ав* **אָב** "батько", *сав* **אָבֹת** "дід"), назвами частин тіла (*лашон* **לָשׁוֹן** "язик", *шен* **שֵׁן** "зуб", *лев* **לֵב** "серце", *пе* **פֶּה** "ріт", *ланім* **אֵזָנַי** "обличчя"), числівниками (*шалаш* **שָׁלוֹשׁ** "три" та ін.), деякими словами на позначення кольорів (*адам* **אָדָם** "червоний"), дієсловами (*шата* **שָׁתָה** "пити", *таам* **אָוֶט** "коштувати") тощо.

За даними лінгвістичних досліджень [31; 33; 39], біля 22 % лексики сучасного івриті складають слова біблійного походження, біля 22% – лексика, успадкована від давньоєврейської мови мішнаїтського періоду, 16% – лексика, успадкована від середньовічного періоду та 40% – інновації.

Найважливішим джерелом лексики сучасного івриті стала *давньоєврейська (гебраїська) мова*, словниковий фонд якої виявився майже повністю включеним до складу сучасного івриті. При цьому іноді спостерігаються окремі зміни в семантиці (давньоєвр. *расон* "задоволення" > *рацон* "бажання").

Різною виявилася доля деяких стародавніх синонімів. У ряді випадків один з елементів давньоєврейської синонімічної пари набуває в сучасному івриті специфічного значення (*шама* "чув, слухав" – *гевезін* "слухав радіо", *аса* "робив" – *пааль* "діяв").

Біблійні та мішнаїтські слова, наявні в сучасному івриті, складають синонімічні пари, наприклад:

Біблійні слова	Мішнаїтські слова
<i>сафа</i> "язик, мова"	<i>лашон</i> "язик, мова"
<i>шемеш</i> "сонце"	<i>хама</i> "сонце"
<i>йареах</i> "луна, місяць"	<i>левана</i> "місяць"

Бердянський державний педагогічний університет

адама "земля, ґрунт, країна"	карка "земля, ґрунт"
ерец "країна"	медіна "країна"
ба "приходить"	ніхнас "заходить"
хікка "чекати"	гімтін "чекати"
хафац "бажати"	раца "хотіти"
улай "можливо"	ефшар "можливо"

За наявності пари синонімів, один з яких притаманний біблійній мові, а інший – мішнаїтській, перевага віддається, як правило, біблійній лексемі, яка виявляється більш вживаною. Одним з факторів, що впливають на вибір тієї чи іншої лексеми в якості основної, стало прагнення уникнути омонімії (в тому числі омофонії, що виникла через зникнення деяких старих фонем). Так, в парі *шемеш* – *хама* "сонце" більш вживаною є перша (біблійна), оскільки існує омонім *хама* "тепла". У деяких випадках з цієї ж причини виявляються більш вживаними лексеми мішнаїтської мови (наприклад, мішн. *ахцав*, а не бібл. *ата* "зараз", через слівзвуччя з *ата* "ти" (ч. р.)). У той же час, численні біблійно-мішнаїтські пари повністю зберігаються (наприклад *по - кан* "тут").

Мішнаїтський іврит, поряд з біблійним, став дуже важливим компонентом словникового фонду сучасного івриту. Поширені в мішнаїтській мові форми, утворені від вторинних коренів (розвинулися з слабких і сприймаються як цілі триконсонантні), широко використовуються в сучасному івриті і можуть бути більш частотними, ніж вихідні біблійні форми (мішн. *гітхіль* – бібл. *гехель* "почав"). Включення до складу лексики сучасного івриту слів мішнаїтської мови могло відбуватися опосередковано, через інші пам'ятники равиністичної середньовічної писемності, такі, як коментар Раші до П'ятикнижжя, пасхальна Агада, збірники молитов і т. п., краще знайомі широким колам єврейського населення, ніж самі тексти Мішни. Наприклад, дієслово *хасаль* у значенні "закінчив" (арамеїзм) увійшов у сучасний іврит через пасхальну Агаду (він уживаний також у значенні "знищив", що відображає біблійний узус в книзі Второзаконня 28:38).

Низка слів і виразів сучасного івриту бере витоки з середньовічної єврейської писемності (*іхель* "побажав" (комусь щось), *мерец* "енергія, енергійність"). Прикладами слів, які походять із середньовічного івриту та використовуються в сучасній мові, є також такі: *мерказ* "центр", *ефес* "нуль", *лацлаха* "вдача", *хібур* "складання", *йагадут* "юдаїзм".

Слова-інновації. Більшість авторів з числа маскілім, послідовників Гаскалі (епохи Просвітництва, друга половина XVIII ст.) в Центральній та Східній Європі, орієнтувалися, насамперед, на лексику, зафіксовану в біблійних текстах, відкидаючи слова мішнаїтської і середньовічної мови. Однак незабаром стала очевидна недостатність лексичних ресурсів давньоєврейської мови для передачі нових понять і реалій. Деякі лакуни заповнювалися шляхом розширення і зміни значень слів і виразів біблійного мови (бібл. *хашмаль* "сплав золота та срібла" – суч. іврит "електрика", *софр* "письменник", "писар", *тапуах загав* "апельсин" – "золоте яблуко". У той же час, деякі з діячів єврейського Просвітництва іноді вводили в ужиток слова з мішнаїтського (*хазіт* "фасад") і середньовічного івриту (*гітпатхут* "розвиток", *сіфрут* "література"), але ця тенденція отримала розвиток тільки

Збірник наукових праць. Педагогічні науки

з часу творчості письменника, основоположника нової класичної єврейської літератури Менделе Мойхер-Сфорима, що поряд з біблійною широко використовував лексику мішнаїтського і середньовічного івриту (а також арамейської мови). Крім того, М. Мойхер-Сфорім став автором деяких неологізмів (наприклад *гафрур* "сірник"). Цікавим для нас є той факт, що він, народившись у Мінській губернії, навчався і жив у Бердичеві, Житомирі та Одесі; добре володів мовою іврит та їдиш та писав ними.

Відродження івриту як розмовної мови в Палестині з усією гостротою поставило проблему поповнення словникового фонду. Для її вирішення Комітет мови виробив політику, спрямовану на адаптацію лексики всіх пластів мови – біблійного, мішнаїтського і середньовічного івриту. Утворювалися лексичні інновації не лише за семантикою, а й за формою. Прогалини заповнювалися шляхом утворення великої кількості неологізмів від гебраїських коренів та лексичних калькувань (особливо із західноєвропейських та арабської мов). Ці слова, інноваційні за формою, були утворені на матеріалі гебраїської мови від первинних коренів за відомими іншомовними словотворчими моделями для вираження нового значення. Прикладом лексичної кальки в івриті є слово *мітон* מילון "словник", яке ввів Е. Бен-Йсгуда замість сполучення "сефер мілім" ספר מילים "книга слів" (від слова *міла* "слово" – *мітон* "словник") [5, с.98-99]; *шаа* "година" – *шаон* "годинник" [40, с.105-106]. Більшість таких інновацій мають словотворчі афікси.

У разі необхідності вдавалися також до використання арамейських і арабських коренів, наприклад: суч. іврит *адів* "ввічливий" – ар. *адіб*; *зівда* "сметана" – ар. *зібдат*; *мітбах* "кухня" – ар. *мітбах* та ін. [36]. Крім того, Комітет визнав за можливе включати до складу мови слова з інших мов (зокрема індоєвропейських), які отримали міжнародне поширення, наприклад, *масеха* "маска, як щось відлите" (ім'я від дієслова *насах* "відливати") виникло під впливом англ. *mask* та нім. *Mask*; *мехоніт* "машина" – нім. *Mechanismus*.

Серед лексичних інновацій зустрічаються також звуконаслідувальні слова, наприклад, *рішреш* "шарудів" > *рішруш* "шарудіння", запропоноване Х.-Н. Бяліком, видатним єврейським поетом, який народився на Волині, отримав єврейську освіту в Житомирі, а писав вірші мовою іврит.

Запозичену лексику в сучасному івриті можна розділити на запозичення, успадковані через лексику мов Близького Сходу, та мову попередніх епох, і слова, безпосередньо запозичені в сучасній мові іврит (арамеїзми, арабізми, запозичення з індоєвропейських, у тому числі слов'янських та єврейських мов).

Від біблійної мови сучасний іврит успадкував слова давньоєгипетського (*шошана* "лілія", *пар'о* "фараон", *сереш* "царвитель" – суч. івр. "капітан"), аккадського (*сефер* "книга", *танур* "піч", *карет* "записка, лист", а також назви місяців єврейського календаря: *сван*, *кветц*, *нісан*, *сіван*, *тамуз*) [32], шумерського (*кісе* "стілець", івр. *арад* "броня" від шум. *аруду* "мідь"), давньоперського (*пардес* "сад", *дат* "реши", *азбар* "скарбник, касир") походження.

Через мішнаїтський іврит сучасний іврит одержав слова з

Бердянський державний педагогічний університет

давньогрецької (пост. бібл. *гебес* – суч. івр. *гевес* “гіпс”, *парцуф* “обличчя”, *театрон* “театр”) та латинської мов (*мапа* “скатертина, полотно”, *сафсаль* “павка”).

Помітну роль у формуванні лексики сучасного івриту зіграли *арамейзми*. Після давньоєврейської, арамейська мова є найважливішим джерелом поповнення словникового фонду сучасного івриту. Більшість арамейських слів та словосполучень адаптовані сучасним івритом переважно з постбіблійної мови [35]. Крім арамейських запозичень в мішнаїтській мові, сучасний іврит успадкував також елементи арамейської лексики вавилонського Талмуда. У період після кодифікації Талмуда арамейська мова (поряд із давньоєврейською) мала статус мови релігії, що зумовило її міцне місце в системі традиційної єврейської освіти. У сучасному івриті слова та ідіоми арамейського походження широко вживаються у всіх сферах і регістрах (*аба* “тато”, *іма* “мама”, *саба* “дідусь”, *савта* “бабуся”, *дайса* “каша”, *барміцва* “хлопчик, якому виповнилося тринадцять років”, *кайтана* “дача, літній табір”, *агав* “до речі”, *машканта* “іпотека”, *гірса* “версія”). Часто в сучасному івриті арамейські висловлювання маркують високий, “учений” стиль мовлення.

Арамейська мова дала також значний матеріал для лексичних інновацій, як формальних, так і семантичних. Наприклад, від іменника атар “місце” – суч. івр. *атар* “місце, (археологічний) розкоп, інтернет-сайт” утворено дієслово *ітер* “локалізував”; від дієслова *шаддар* “посилав” – суч. івр. *сідер* “передавав (по радіо, телебаченню)”, утворено іменник *шідур* “радіо-, телепередача”.

Арамізми складають біля 30% усієї лексики мови іврит, більшість арамейських лексичних одиниць втратили типові арамейські словотворчі та словозмінні характеристики (наприклад, кінцевий алеф), тому носії сучасного івриту не сприймають їх як запозичені.

З *арабської мови* в період Середньовіччя запозичуються наукові філософські терміни, які стали вихідним матеріалом для сучасних неологізмів (від іменника *мерказ* “центр” – араб. *марказ* – утворено дієслово *рікез* “зосередив”, від якого, в свою чергу, виник іменник *рікуз* “концентрація”). Через арабську мову в середньовічний іврит проникають також слова грецького походження, що зберігаються в лексиці сучасного івриту (*аклім* “клімат” – араб. *іклім* – грец. *кліма*). Арабська мова стала також джерелом безпосередніх запозичень у сучасному івриті. Е. Бен-Єгуда використовував арабські корені (*хгр* – *хігер* “переселився, емігрував”, *хагіра* “еміграція”) і слова (*тааріх* “дата”). Пізніше сучасний іврит збагатився арабської лексикою, що відбиває близькосхідні реалії (*фалафель* / *флафель*, блюдо з товченого гороху – нут зі спеціями та зеленню). Арабські лексичні запозичення складають майже чверть лексики сленгу сучасного івриту, про що свідчать вагомі наукові дослідження [8; 12; 37; 38]. Деякі слова і вирази (і їх похідні гебраїзовані форми), вийшовши за межі сленгу, стали широко вживані у нейтральному усному мовленні (*кайф* “задоволення, кайф” – *кйеф* “отримав задоволення”, *мабсут* “задоволений”, *хабібі* “друзе”, *ахлан!* “привіт!”, *йала* “пішли!”, *летех* “дурень”).

Збірник наукових праць. Педагогічні науки

З часу перетворення сучасної мови іврит у розмовну мову зросла кількість запозичень з *європейських мов*, насамперед, за рахунок інтернаціональної лексики грецького і латинського походження. Основними безпосередніми джерелами запозичень на початку ХХ ст. були німецька та російська мови, що визначило фонетичне оформлення запозичень, характерне саме для цих мов. Таке оформлення зберігається і пізніше, аж до наших днів, незважаючи на те, що основним джерелом інтернаціональної лексики зараз стала англійська мова.

Достатньо велику групу запозичених слів складають *інтернаціоналізми*, до яких відносяться імена та абстрактні імена, ознаки та дії. Так, імена та абстрактні імена мають суфікс *-йа, -а*: *телевізія* "телевізор", *тенденція* "тенденція". Суфікс *-а* приєднується при запозиченні до всіх інтернаціональних слів: *універсіта* "університет", *аналіза* "аналіз", *діска* "диск". Прикметники інтернаціонального походження утворюються за допомогою суфікса *-і*: *абсолюти* "абсолютний", *об'єктиві* "об'єктивний". Абстрактні імена, утворені від відносних прикметників, мають суфікс *-йут*: *об'єктивійт* "об'єктивність"; такий же суфікс мають інтернаціоналізми із суфіксом *-ізм*: *сімболізм* "символізм" – *сімболійт* "символічність". У назвах діяча зустрічаються суфікси *-іст, -аі, -ан*: *гімназіст* "гімназист", *математикаі, математікан* "математик".

У багатьох випадках у літературній мові паралельно з інтернаціональними словами (наприклад, *інформація* "інформація", *касета* "касета", *універсіта* "університет", *телефон* "телефон") є їх відповідності, утворені від семітських коренів (*мейда, калетет, міхлала, сах-рахок*). Уживання останніх вважається доцільнішим, особливо у формальних регістрах. Один з напрямів діяльності Академії мови іврит є розробка та впровадження таких слів-еквівалентів. Однак у розмовній мові іншомовні слова використовуються набагато ширше. Запозичення часто піддаються гебраїзації. Це, як правило, дієслівні форми (і похідні від них), утворені від запозичених імен: *тілпен* (розм.: *тілфен* "говорив по телефону" – *телефон*).

У сучасному івриті існує значна кількість запозичень із *німецької мови*: *біра* "пиво", *гумі* "резина"; назви місяців за григоріанським календарем: *йануар, фебруар, марс, апріль, маі, йуні, йулі, септембер, октобер, новембер, децембер*. Багато запозичень також із *французької мови*: *амбуланс* "швидка допомога", *студіо* "кабінет", *отобіографія* "автобіографія", *ото* "автомобіль". Для позначення специфічних реалій можуть використовуватися *англіцизми*: *скі* "лижі", *жентельмен* "джентельмен", *жунгель* "джунглі"; зустрічається й англізована назва місяця серпень – *огуст*. Також з англійської мови запозичені ряд лексем, що стали в сучасному івриті сленгом: *хай* "привіт", *джоб* "вигідна робота". З італійської мови запозиченими є музичні терміни: *адажіо* "адажіо", *соньфеджіо* "соньфеджіо" та ін.

Деякі загальноживані слова і звороти є кальками з європейських мов: *натан тиува* "відповів", букв. "дав відповідь" – від нім. Antwort geben. Результатом калькування стала поява низки неологізмів (*сифна* "мода" – офен "спосіб", під впливом фр. mode).

У формуванні лексики сучасного іврити важливу роль мала *єврейська*

Бердянський державний педагогічний університет

мова *їдиш* (jidiš, від нім. jidisch – єврейський). З *їдишу* було запозичене ряд суфіксів. Запозичення з *їдишу* здебільшого побутують у сленгу (25%), але деякі *їдишізми* можуть використовуватися і в нейтральному мовленні: *кунц* "штучка", *агбарош* "криса" з *їдиш* *ахбарош*, калька з нім. Mäusekopf. Через *їдиш* до сучасного іврити увійшли також слова і вирази, висхідні до давньоєврейської мови. Часто вони використовуються в сучасному івриті в значенні, характерному для їх узусу в *їдиш*, і зберігають те ж саме фонетичне оформлення (*хеєре* "компанія", *клезмер* "клезмер, музикант, який виконує народну ашкеназьку музику", *клеї земер* "музичні інструменти"). Деякі поширені в сучасному івриті вирази є кальками з *їдишу*: *насот хаїм* "добре проводити час", букв. "робити життя" (махн дос лебн); *но голех* "не годиться", букв. "не йде" (ес гежт ніт). Можливі також складні слова, де один із компонентів сходить до іврити, а інший до *їдиш* (*хеєре-ман* "славний малий"). Про взаємовплив іврити та *їдиш* та особливу участь розмовної мови східноєвропейських євреїв у збагаченні мови іврит, зокрема фразеології та стилістики, писав Ф. Шапіро: "Протягом довгого часу *їдиш* увібрав у себе велику кількість слів та виразів давньоєврейської мови, які нині складають невід'ємну приналежність мови іврит. Вплив іврити на *їдиш* був настільки значним у свій час, що розуміти класиків єврейської літератури, що писали на *їдиш*, таких як Шолом – Алейхем, Менделе, Перец та ін., без знання у той чи іншій мірі іврити дуже складно. Мова *їдиш* насичена метафорами, прислів'ями, приказками, специфічними словосполученнями, які пронизані народним гумором. Нині *їдиш* у тій же мірі впливає на іврит, часто надаючи йому особливий народний колорит. Можна впевнено сказати, що *їдиш* стає одним із плідних помічників збагачення мови іврит, не стільки в прямому лексичному смислі, скільки в оснащенні його загального фразеологічного строю" [30, с.134]. Проблемам запозичення та взаємовпливу іврити та *їдишу* також присвячені роботи Б. Подольського [15, с.184-197], Е. Фальковича [26, с.666 -715]. Б. Подольський розглядає ці мовні контакти з огляду на історію розвитку мови та їх відображення в мовних концептах сім'я, людина та професія, ворог, тіло, рай та ад, місце і час, та ін. У своїй статті Е. Фалькович вказує на фонетичні особливості іврити в складі *їдиш*, на відміну від сучасного іврити розглянуто запозичену лексику та запозичені граматичні елементи, представлено приклади вживання івритських граматичних показників при словах івритського походження в *їдиш*.

Крім того, через *їдиш* у сучасний іврит проникали запозичення зі *слов'янських мов* (*нуднік* "зануда", що породило дієслово *ніднєд* "дошкуляв", синонім до вже існуючого дієслова "розгойдувався"). Цей процес розпочався із переселенням у XII-XIV ст. на слов'янські землі, зокрема в Україну, євреїв-ашкеназі, носіїв мови *їдиш*, з німецьких, іспанських та французьких теренів. Як зазначає М. Феллер, за твердженням В. Жирмунського, саме на українських, білоруських і польських землях *їдиш* перетворюється з діалекту німецької на самостійну гебрайсько-германсько-слов'янську мову, набуваючи таких специфічно східнослов'янських рис, як зменшувальні суфікси, певні норми вимови. Більш як третина лексики *їдишу* є східнослов'янською, а решта – давньоєврейською і німецькою. Якщо в

Німеччині їдиш, що включав у себе, крім німецьких, також давньоєврейські корені (здебільшого на позначення традиційних національних звичок, уявлень, взаємин), був, по суті, "суржилом", і навіть самі євреї називали його "жаргоном", то на слов'янських землях це вже була самостійна мова, яка містила в собі запозичення з трьох джерел – німецької, давньоєврейської та слов'янської мов – і постійно поповнювалася у своїх діалектах, що відповідали мовним особливостям основного населення, залежно від території, де формувався діалект. Так, безперечно, українськими є їдишські форми *біднер* "бідний" (у значенні "гідний співчуття": Біднер їдиш – "гідна співчуття єврейська мова" у Шолом-Алейхема), *порензіх* "поратися", *пещен* "пестити", *писк* "писок", *канчик* "канчук", *горовен* "гарувати", *голензіх* "голитися", *горепашний* "горопашний", *лошек* "лошак", *карєк* "карк", *щур* "щур, пацюк", *тате* "тата", *шкоднік* – жартівливе звернення до дитини. У Галичині, де села й міста часом мали подібні польські й українські назви, в їдиші переважав український варіант (напр., "Ряше", а не "Жешув"). Більшість назв ремісничих інструментів і процесів в українському їдиші також запозичена з української мови [28, с.767-768].

Прикладами запозичень із слов'янських мов до їдиш та івриту є чимало єврейських прізвищ як із суфіксом -ич, так і з суфіксом -ський, а пізніше, під впливом русифікації, з суфіксом -ов. Єврейські прізвища утворено від назв населених пунктів Галичини (Тернопільський, Бродський, Чортків, Коломис, Лембергер, Львовський), Поділля (Проскурівський, Константинов, Бердичівський, Летичевський) аж до назв окремих сіл (Погорілес, Полянкер). З'являються прізвища і назви осіб: за родом занять – Фурман, Дозорець (коректор), Вудка (рибалка), Торба (розносник), Цимбаліст, Гутник (склодув), Шинкар, Крамар; за рисами вдачі тощо – Квітка, Нездатний, Каліка, Співак, Соловейчик. Слов'янське оформлення надавалося єврейським кореням: Рабинович (нащадок рабина), Каганович (нащадок кагана – духовного служителя), Беркович (син Берка), Іцкович (син Іцка), Мошкович (син Мошка), Райкін (син Райки), Хайкін (син Хайки – Хаї). У розмовному їдиші імена подавалися у формі, властивій розмовній українській мові: Мошко, Іцко, Берко, що згодом, після русифікації, стало сприйматися як образливе. Здебільшого міжмовні запозичення представляли собою деякі назви реалій суспільно-державного життя, єврейського побуту та релігії, оскільки єврейські громади жили досить замкнено і це обмежувало мовні контакти.

У сучасному івриті є деяка кількість запозичень із *сефардської* (єврейсько-іспанської) мови (*падино*) – *аскола* "школа" (у широкому сенсі), та які представлені переважно в розмовній мові (*спонджа* "швабрі", *хаверіко* "приятель") і сленгу, куди також потрапили окремі слова турського походження.

У сучасному мовознавстві (М. Занд, О. Ткаченко) мову іврит вивчають також з точки зору таких мовних явищ, як субстрат, суперстрат, інтерстрат, які є наслідком взаємодії двох (рідше декількох) мов. У лінгвістиці під терміном субстрат - від лат. *substratum* – "основа, підкладка", розуміють сліди переможеної мови у складі мови – переможця або при схрещуванні двох мов у лексиці, фонетиці та

Бердянський державний педагогічний університет

граматичному ладі [21, с.475]. Російський мовознавець М. Занд розглядає іврит як інтерстрат або субстрат [9, с.223-224], адже, незважаючи на омертвілість іврит як основи інтерстрату, він ніколи не ставав повністю мертвим і нині знову відродився, став живою мовою, а його елементи збереглися на усіх мовних рівнях мов – спадкоємців та частково функціонували у них. За визначенням українського мовознавця О. Ткаченка, "інтерстат – кожний із залишків попередньої мови, в основному з переважанням елементів іврит, у наступній із мов євреїв від періоду втрати іврит в якості розмовної мови до часу його відновлення у цій функції в єврейській частині Палестини та держави Ізраїль. На відміну від інтерстрату, в субстраті в якості мертвої мови, яка розчинилася в елементах, що збереглися в мові-спадкоємниці, виступає мова автохтонів, в суперстраті, навпаки, мовою-спадкоємницею є мова автохтонів, мовою відмерлою та розчищеною в ній стає мова прибульців" [24, с.12-13]. О. Ткаченко, виходячи з теорії мовного субстрату, розглядав місце мови іврит з точки зору соціолінгвістичної функції. Так, він зазначав, що, "незважаючи на те, що хронологічно іврит як лінгвістичне утворення, на яке нашаровується інша пізніша мова, нагадує собою субстрат, за своєю високою соціальною (та соціолінгвістичною) функцією він більше схожий на суперстрат. Однак, оскільки суперстратна орієнтація іврит є чимось вторинним, було б точніше характеризувати його у якості вторинного суперстрату, тобто суперстрату, перетвореного із субстрату в силу своєї соціолінгвістичної ролі" [24, с.77].

Для нашого дослідження особливого значення набули роботи семітологів та гебраїстів, присвячені мовним контактам іврит та слов'янських мов. Так, А. Гаркаві, Й. Гурі, Б. Подольський досліджували окремі аспекти взаємовпливу мови іврит та російської мови [4; 5; 6; 15; 16].

Проблеми українсько-єврейських та єврейсько-українських мовних контактів представлено в роботах та окремих публікаціях українських мовознавців І. Огієнка, В. Рибалкіна, О. Ткаченка, М. Феллера [13; 18; 19; 23; 24; 27; 28].

Дослідження листів та рукописів, здійснене у XIX ст. А. Гаркаві, засвідчили, що євреї, які за нової ери селилися в Криму, користувалися варіантами арамейської та іврит, а трохи згодом у побуті мовою, яку називали кнаанською (ханаанською, від Ханаан – єврейська назва Палестини). Кнаанська мова мала слов'янську, переважно праукраїнську, основу й давньоєврейську лексику, що стосувалася юдейських обрядів та звичаїв. Щодо кнаанської мови, то, як зазначає М. Феллер, "великих текстів нею не збереглося. Але існування своєрідної суміші слов'янської, найправдоподібніше української (руської), і гебрайської мов засвідчене не лише розповідями в західноєвропейських джерелах, а й тлумаченням гебрайських слів у писаних в Україні і в Білорусії рукописних сувоях руськими словами, переданими ... гебрайськими літерами" [27, с.89]. Серед єврейських жіночих імен, уживаних у кнаанській мові, є: Чорна, Біла, Злата (від слов'янських "чорнява, білява, руда"), Пава, Слава або – з українсько-білоруським суфіксом –ка: Меєрка (від єврейського чоловічого імені Меір – дружина Меєра). Гебрайські слова в єврейських рукописах, переписаних на

Збірник наукових праць. Педагогічні науки

слов'янських землях, пояснюються такими формами, як *плт* (пліт), *гні(й)*, *лк* (лікоть), *вс* (віск), *кпт* (копито – назва взуття, засвідчена, зокрема, в словнику Б. Грінченка; гуцулки взувають копитки й тепер), *чврт* (чверть), *дб* (дуб – човен; щогла) [27, с.90-91]. На думку вчених, євреї, що розмовляли кнаанською мовою, являли собою окремих антропологічний тип. Про це свідчать документи, знайдені в Каїрській генізі, описані арабомовним істориком Ібн Хурдадбіхом (10 ст.) – повідомлення салонікського єврея, 800 р., про свого далекого родича, що приїхав із півночі та не знає жодної мови, крім *кнааніт* (слов'янської) [25, с.1172].

Як зазначають мовознавці, прямих контактів між івритом та слов'янськими мовами не було, принаймні на початку їх історичного становлення та розвитку, але впродовж віків, завдяки взаємовпливу мов і культур, у слов'янських мовах почали зустрічатися гебраїзми (від лат. *Hebraeus*, грец. *ἑβραϊκός* (εβрайікос) – єврейський) – слова, рідше вислови, запозичені з гебраїської (давноєврейської) мови, а також з сучасного івриту. Ці запозичення відбувалися завдяки мовам-посередникам – давньогрецькій та старослов'янській. Так, у слов'янській алфавіт зусиллями братів Кирила та Мефодія потрапили букви *ш* та *ц*, взяті з єврейського письма. Крім писемності, з розвитком торгових зв'язків, проникла і лексика на позначення нових товарів та реалій життя. Так, наприклад, з івриту до грецької, а потім до європейських (англійської, французької та німецької) і до російської й української мов проникло слово *рш сак* – "мишок", яке з французької у слов'янські перейшло як *саквож*, а з німецької – рюкзак (рюккен "спина" + сак). Також *тр*слово *кад* "гличик", у давньогрецькій – *кадос* та *кадіон*, у російській *кадка*, *кадушка*, та в українській – *кадіб*, *діжка*. Слово *ювілей* (юбилей – рос.) прийшло до європейських мов із латинської, однак його джерелом було івритське слово *זביווель* "баранячий ріг", у який євреї трубили у "ювілейний" п'ятдесятий рік. Давнє івритське слово *קמין* "кмин" через давньогрецький та латинь потрапило у європейські мови. Так, у польській, чеській, білоруській та українській мовах воно звучить як *кмин*, а у російській – *тмин*.

Достатньо великий шар біблійної лексики івриту потрапив у європейські та слов'янські мови через переклад Тори (Біблії) давньогрецькою мовою. Так звана Септуагінта або Переклад семи десяти тлумачників, була започаткована євреями ще у III ст. до н.е. До цієї групи слів відносяться біблеїзми, наприклад, *месія* (із *משיח* *машіах* "помазанник"), *рабин* (*רבי* *рабі* "мій вчитель"), *субота* (*שבת* *шабат* "неробочий день"), *сатана* (*שטן* *сатан* "диявол"), *амін* (*אמן* *амен* "вірно, істинно"), *анілуя* (*הללוהו* *галлелу-я* "прославляйте Господа"), *пасха* (*פסח* *песах*, арамейською – *пасха*), *херувим* (*כרוובים* *керувім* "ангел"), *пеліафан* (*פיליפ* *пеліафан* – "кіт", морське чудище). Слова *єврей* та *їудей*, *юдей* (укр.) приїшли до російської та української мов із івритських *עברי*, *יהודי* *іврі*, *егуді* через арамейську та грецьку мови, а слово *ман* "їжа, яка використовувалась євреями за часи поневір'я біля гори Синай" збереглося у російській та українській мовах не лише як "манна небесна", але й як "манка" – "манна крупа". Також завдяки перекладу Тори (Біблії) до європейських та слов'янських мов, зокрема російської та української, потрапили багато імен: *Михайло* (укр.) *Михаил*

Бердянський державний педагогічний університет

рос.) – від івр. Міхаель מִיכָאֵל "хто як Бог?", Яків (укр.), Яков (рос.) – від івр. Яков יַעֲקֹב "від дієслова "слідувати", Семен (укр.), Семён (рос.) – від івр. Симон שִׁמְעוֹן "від дієслова "чути", Анна (укр., рос.) – від івр. Хана חַנָּה "від хен – милість, краса". У багатьох мовах єврейське ім'я Йоханан יְהוָה "Господь надав милість" утворилися грецьке Іоаннес, давньослов'янське Іоанн, російське Иван, українське Іван, німецьке Йоганн, англійське Джон, французьке Жан, іспанське Хуан, італійське Джованні, польське та чеське Ян тощо. Оскільки грецька мова мала свої фонетичні особливості, вимова -е завжди збігалася. Так, у грецькій мові не було деяких звуків івриту – ш та л – тому в грецькій мові вони замінювалися на с; деякі звуки взагалі не мали еквівалентів – у ,п ,л, тому вони пропускалися. тобто позначали нуль звука або передавалися звуками г, х; відбувалася зміна орфоепічної норми у фонетиці грецької мови – голосний а перетворився на і, е – і приголосний б – на в, т – ф. Тому вимова івритських імен у грецькій та у подальшому й у слов'янських мовах дещо змінилася: Естер עֶסְתֵּר перетворилося в Есфір, Шімшон שִׁמְשׁוֹן – у Самсона, Теом תְּאוֹם – у Фому, Рут רֹוּת – у Руфь, Шімון שִׁמְעוֹן – у Сімеон (Семен), Іешуа יֵשׁוּעַ – у Ісус. Ці зміни торкнулися й топонімів, наприклад, Єрушалаім יְרוּשָׁלַיִם -Єрусалим (укр.), Иерусалим (рос.), Бейт – Лехем בֵּית לֶחֶם -Віфлеєм (укр.), Вифлеєм (рос.).

Сучасні переклади Святого Письма українською мовою з гебрайського оригіналу – мови іврит (крім тексту Нового Заповіту, який писаний грецькою) було здійснено видатним українським культурним і релігійним діячем, істориком і мовознавцем, Іваном Огієнком (митрополитом Іларіоном). Перекладаючи текст Біблії з оригіналу, він відстоював справжній зміст тексту, який вважав передумовою формування як духовної, так і мовної та світської культури українського народу. Він спеціально опанував мови іврит та їдиш і досліджував подібності давньоєврейської та української мов. Так, у своїй статті "Повторюваний інфінітив" (1941) ним було проаналізовано синтаксичні конструкції, яких немає в індоєвропейських мовах, але вони зустрічаються як у гебрайській, так і у слов'янських мовах, наприклад, структури типу "Сказати скажу, але", властиві і гебрайській, і українській мові. На думку вченого, "давньоєврейська мова своєю будовою ближча до мови слов'янської, аніж до грецької, через це переклад з оригіналу був би до нього ближчий. Для українця дуже цікаве те, що давньоєврейська вимова в своїй більшості збігається з вимовою українською" [13].

Про гебраїзми в українській мові писав професор кафедри Близького Сходу, арабіст-філолог В. Рибалкін [18, с.95]. Як він зазначає, прямих гебраїзмів в українській мові практично не зафіксовано: першим проміжним ланцюгом виступає переважно грецька мова, з якої гебраїзми переходили до старослов'янської, а з неї – до давньоруської мови, звідки потрапили до української. Менше гебраїзмів проникло в українську мову через їдиш, ще менше – через німецьку і французьку мови. В українській мові гебраїзми належать переважно до біблійної та релігійної лексики (Адам, алілуя, амінь, гісна, едем, левіафан, манна, месія, Молох, осанна, Саваоф, сатана, серафим, талмуд, тора, хам, херувим), передають специфічні етнокультурні реалії (євреї, іудей, кабала, караїм, кошерний, маца,

Збірник наукових праць. Педагогічні науки

меламед, пейси, рабин, субота, хедер, шамес). Частина гебраїзмів становлять аргі (бахур, махлювати, цимес, хохма, шабаш, шмон та окремі лексичні одиниці (беґемот). До гебраїзмів слід віднести і нові лексичні запозичення з іврити (кібуц, кнесет тощо).

У новітній час івритські слова "єврейська громада" (з нім.), івр. *шабат* שבט – шабес (ідиш) – субота (укр., рос.). З іврити через ідиш до російської та української мови увійшли також такі слова як *гой* גוי "неєврей", *балабос* אוכלי בלתי הולמים "хазяїн", *мехутонім* מוטות "батьки зятя або невістки".

Із новітнього іврити до слов'янських мов проникли слова, які позначають сучасні ізраїльські реалії та не мають аналогів у інших мовах: *кібуц* קיבוץ, *кнесет* כנסת, *ульпан* אולם, *алія* עלייה та ін.

З кінця ХІХ – на початку ХХ століть з початку переселення до Палестини російськомовного та україномовного єврейського населення в івриті почали з'являтися російські (інколи українські) слова та мовленнєві звороти, пов'язані з побутом та реаліями життя. Про російські слова в івриті та шляхи їх проникнення пише Б. Подольський та Й. Гурі [16, с.180-183; 5, с.98]. Так, в івритську лексику потрапили слова *самовар* סמור, *сарафан* סרפון, *рогатка* קרן, *рубашка* רובשקה у значенні "косоворотка", *погром* פוגרום, *татарами* טטרים, *хуліган* חוליגן, *жулик* זולת, *пух* פוך у вислові פוך שמות *сміхат* פוך "пухова ковдра", *будка* בודקה, *лом* לום, *бабушка* בבושקה у трьох значеннях "старенька", "матрешка", "хустка", вигук *ну!* הן, звуконаслідувальне *дінь-дінь* דנדן. У мову іврит через ідиш прийшли децю змінені російські слова *саматоха* סמטוה "суматоха", *пупік* קופיק "курячий шлунок", *нуднік* נודניק "зануда". З української мови потрапили слова *козак* קוזק, *цар* צר "цар", *борщ* בורש "борщ". Слова *жук* та *чубчик* в івриті децю змінили звучання та значення, перетворившись у *джук* ג'וק "тарган" та *чупчик* ק'צ'צ' "штуківина, будь яка маленька деталь". У розмовній мові інколи вживають слова *чайник* קייני'ץ, *картошка* קרטושה "картопля, спечена на вопниці". Деякі лексичні запозичення в івриті відображають слов'янський сленг: *халтура* חלטורה "халтура", *балаган* בלגן "балаган, безлад", *бардак* ברדב "безлад", *жлоб* לוב "жлоб". За радянські часи до іврити прийшли російські слова *совьєті* סובייטי "советский", *колхоз* קולחוז, *політрук* פוליתרוך, *спец* שפ, *тройка* תרויקה у значенні "три керівника", *ньєт* ניי "ні, категорична відмова", а за часи перебудови – *перестройка* קריטרופ, *гласност* גלגל "гласність", *Дума* דומה.

Деякі слова сучасного іврити утворилися за допомогою суфіксів російської мови. За допомогою суфікса –ник (рос.) ק-ניк – "нік" (на позначення члена партії або організації) утворилися такі івритські слова як *кібуцнік* קיבוצניק "член кібуцу", *мошавнік* מושבניק "член мошаву (єврейського поселення)", *лікуднік* ליקודניק "член партії Лікуд", *кльюмнік* קלומניק "нікчема"; суфікса –ист (рос.) ס-יט – "іст" – *танкіст* טנקיסט "танкіст", *тракторіст* טרקטוריסט "тракторист"; зменшувального суфікса –чик (рос.) ק-ץ – "чік" – *закенчік* קצנצ'יק "старенький", *бахурчік* בחורצ'יק "парубок", *хавітчик* חביתצ'יק "солдатик", *катанчік* קטנצ'יק "маленький", *духанчік* דוחנצ'יק "маленький кіоск" (від *духан* דוחן "кіоск") (нині у розмовній мові зустрічаються окремі івритські слова не лише в зменшувальному значенні – *тікутчик* קטנתצ'יק та синонім *шіпуцнік* קיפוצניק "майстер з ремонту", *погромнік* קריטרופ "погромник")

Бердянський державний педагогічний університет

Й. Гурі виділяє лексичні, семантичні та фразеологічні кальки, що утворилися в мові іврит з російської мови [5, с.100-103]. Так, на його думку, *лексичними кальками* з російської мови є такі івритські слова як, *леванім* לבניו "білизна", *яхфан* יפח "босяк", *масаїт* ת'חשל "грузовик", *шеїон* *несеш* ששן *байдужість*, *пкак* קקפ "дорожня пробка", *хазерет* חזרת "свинка (хвороба)", *бейційа* ביצייה "яєчня", *гавай* ה'י "побут". До *семантичних кальок* (слів, що отримали нове, переносне значення під впливом іншомовних слів) він відносить такі: *гібор* גיבור основне значення – "герой", а нове – "головний персонаж літературного твору або фільму"; *легадїш* ש'דקדק "присвятити", "призначити", *легістадер* ר'תלול "вишиковуватися", "влаштуватися", *пахтом* ו'תל "підписати (ся)", "підписатися на друковане видання", *нафуах* פ'נ "надутий", "нихатий", *тнуа* ת'נול "ходіння, їзда", "громадський рух". Прикладами *фразеологічних кальок* (буквального перекладу стійкого звороту по частинах) можуть бути *теудат багрут* ת'ודת ת'ג'ר "атестат зрілості", *бішель дайса* ת'של "заварити кашу", *аль карей тарнеголет* ל'ע ת'ר'גול "на курячих лапках", *біпней шокер* ש'בור "золоті руки" та інші. Деякі із фразеологізмів як кальки з російської мови існують й у розмовній мові: *ма ітха* (ма ітх) מה ת'תך "що з тобою?", *ма гаїн'їанім?* מה העניינים? "як справи?", *ейн беад ма* ת'ע "немає за що", *бамілім ахерот* ת'ל'מ "іншими словами".

До категорії фразеологічних кальок відносяться також прислів'я. Серед двохсот найбільш уживаних, представлених у праці Й. Гурі, 20% є фразеологічними кальками з російської мови [6]. Деякі з них було відібрано та проаналізовано нами, а також подано еквівалентні та аналогічні приклади з української мови для подальшої роботи на початковому етапі навчання мови іврит [2, с.7-11]. Так, прикладами еквівалентних прислів'їв, які не тільки збігаються за змістом, але й базуються на одному й тому ж образі, є такі прислів'я: "בו חוקט ש'ת חוקט" (докладний переклад: "новий віник – добрий віник") має еквівалент у російській мові "Новая мегла чисто метёт" та в українській мові "Нова мітла (новий віник) чисто (гарно) замітає (мете)", або "Кожна мітла спершу добре замітає" [14, с.354]; "א' ת'נים ל'ול" – "І стіни мають вуха" – укр., "И стены имеют уши" – рос. [14, с.309]. На відміну від них, аналогічні прислів'я збігаються за змістом, але базуються на різних образах. Так, наприклад, івритське прислів'я "כל ק'ק ב'מ'ר פ'ר" ("у пустелі кожна колючка – квітка"), має аналог російського прислів'я "На безрыбьи и рак рыба" та українських "На безриб'ї (на безвідді) і рак риба", "На безлюдді й Хома чоловік", "У степу й хрущ м'ясо", "Немає співця – послухаєш коробця", "Голодному й опеньки м'ясо" [14, с.331]; "לא בכל יום פ'רים" ("не кожного дня Пурім") – "Не всё коту масленица" (рос.), "Не все котові масниця [буде й великий піст]", "Минулася котові масниця (масничка)" (укр.) [14, с.342]; "אל ת'דק א'ב ב'בד ש'ת'לה" ("не кидай каміння в колодязь, з якого пив") – "Не плюй в колодець – пригодиться воды напиться" (рос.), "Не плюй у криницю (колодязь), [бо] пригодиться (доведеться, трапиться) води налитися", "Не логань (не брудни) криниці, [бо] схочеш водиці" (укр.) [14, с.347]; "ה'ת'ך י'ת י'ת" ("якщо забажаєте, немає в цьому казки") – "Терпение и труд всё перетрут" (рос.) "Терпінням і працею всього добудеш",

Збірник наукових праць. Педагогічні науки

“Працюватимеш – то й матимеш”, “Хто робить – голий не ходить” (укр.) [14, с.425]; “תורה היא אורה” (“Тора – це світло”) – “Ученье – свет, а неученье – тьма” (рос.), “Ученому світ, а невченому тьма”, “Наука в ліс не веде, а з лісу виводить”, “Знайко біжить, а незнайко лежить” (укр.) [14, с.434-435]. У педагогічній практиці робота над прислів'ями не лише сприяє збагаченню словникового запасу молодших школярів, а й занурює учнів у культурну й національну багатоманітність світу, вчить відчувати спільне й особливе в кожній культурі й мові, краще і глибше розуміти один одного, виховує взаємоповагу до іншого, є джерелом формування міжкультурної компетенції як складової соціокультурної компетенції учнів.

Висновки. Таким чином, лексика сучасного івриту складається зі слів, успадкованих від давньоєврейської мови попередніх періодів, включаючи стародавні запозичення, неологізмів, утворених переважно від гебраїських, арамейських і арабських коренів, прямих запозичень і калькованих форм з різних мов. Здійснений нами аналіз словникового складу івриту, особливо міжмовних запозичень з російської та української мов, має стати основою для відбору лексики мови іврит для формування усного мовлення та лексичних умінь і навичок молодших школярів, які, в свою чергу, є основою мовної, мовленнєвої та соціокультурної, зокрема, лінгвокультурологічної та міжкультурної, компетентності учнів.

Перспективи подальших досліджень. Висвітлені в статті питання стосуються лише одного з аспектів формування лінгвокультурологічної компетентності учнів у навчанні мови іврит як на початковому, так і на наступних етапах її вивчення. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в комплексному теоретичному й методичному розробленні проблеми реалізації лінгвокультурологічного підходу до навчання мови іврит у школах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айхенвальд А. Ю. Современный иврит / Александра Юрьевна Айхенвальд. – М. : Наука. Глав. ред. восточ. л-ры, 1990. – 147 с.
2. Бакуліна Н. В. Шляхи розвитку міжкультурної компетенції (на прикладі роботи над прислів'ями у процесі навчання мови іврит на початковому етапі) / Н. В. Бакуліна // Культура народів Причорномор'я : научн. журн. по материалам междунар. научн.-практ. конф., 21-24 мая 2008 г. / Крым. научн. центр НАНУ, М-во образования и науки Украины [и др.]. – Симферополь : Межвуз. центр "Крым", 2008. – Т.2. – № 137. – С. 7-11.
3. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
4. Гаркави А. Я. Об языке евреев, живших в древнее время на Руси, и о славянских словах, встречающихся у еврейских писателей / Авраам Яковлевич Гаркави. – СПб, 1866. – 65 с.
5. Гури И. Иврит и русский : языки далёкие и близкие / Иосиф Гури // Очерки истории иврита. – Тель-Авив, 2000. – 142 с.
6. Гури И. Всё хорошо, что хорошо кончается / Иосиф Гури // Сборник пословиц (английский, русский, идиш, иврит). – Иерусалим, 1993.
7. Дрейер Л. М. Современный иврит / Л. М. Дрейер // Языки мира :

Бердянський державний педагогічний університет

Семитские языки. Аккадский язык. Северозападносемитские языки / РАН Ин-т языкознания [ред. колл.: А. Г. Белова, Л. Е. Коган, С. В. Лёзов, О. И. Романова]. – М., 2009. – 840 с. – С.409-413.

8. Животовский И. Сленг современного иврита / Илья Животовский // Труды Второй молодежной конференции СНГ по иудаике – "Tirosh". Составление: Ассоциация студентов иудаики. Серия "Judaica Rossica". Выпуск 2. Москва, 1998.

9. Занд М. И. Идиш как субстрат современного иврита / М. И. Занд // Семитские языки. – Вып. 2. – Ч. 1. – М., 1965. – С. 223-224.

10. Краткая еврейская энциклопедия. – М. : Красный пролетарий, 1996. – 939 с.

11. Корниенко Ю. М. Лексикология и фразеология языка иврит / Ю. М. Корниенко. – М., 1978.

12. Крюков А. А. Социолингвистический феномен нового иврита : становление, лексико-стилистическое варьирование и сферы функционирования : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.22 / Александр Александрович Крюков. – М., 2004. – 375 с.

13. Огієнко І. Повторюваний інфінітив у слов'янських мовах : старослов'янсько – давньосврейські порівняння / Іван Огієнко. – Братислава, 1941. – 56 с.

14. Олейник И. С. Украинско-русский и русско-украинский фразеологический словарь / Олейник И. С., Сидоренко М. М. – К. : Рад. школа, 1978.

15. Подольский Б. Идиш и иврит / Борух Подольский // Беседы об иврите и о многом другом. – Тель-Авив. "Иврус", 2008. – 240 с.

16. Подольский Б. Иврит в русском языке и русский в иврите / Борух Подольский // Беседы об иврите и о многом другом. – Тель-Авив. «Иврус», 2008. – 240 с. – С. 148 – 183.

17. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А. Д. Райхштейн. – М. : Высш. школа, 1980. – 143с.

18. Рибалкін В. С. Гєбраїзм / Валерій Сергійович Рибалкін // Українська мова. Енциклопедія. – К., 2007. – С. 95.

19. Рибалкін В. С. Іврит / Валерій Сергійович Рибалкін // Українська літературна енциклопедія: у 3-х т. – К., 1990. – Т. 2. – С.296.

20. Рубенштейн А. Л. Некоторые пути развития лексикологии языка иврит / А. Л. Рубенштейн // Семитские языки. – М., 1965. – Вып. II. – Ч.1. – С. 215-220.

21. Словарь-справочник лингвистических терминов : пособ. для учителей. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Просвещение, 1976. – 543 с.

22. Старинин В. П. Структура семитского слова. Прерывистые морфемы / В. П. Старинин. – М. : Изд-во восточ. л-ры, 1965. – 116 с.

23. Ткаченко О. Б. Єврейське мовне відродження : унікальне явище чи ін-версальний досвід? / Орест Борисович Ткаченко // Єврейська історія та культура в Україні : матеріали конф., 22-23.11.1993. – К., 1994. – С. 156-162.

24. Ткаченко О. Б. Очерки по теории языкового субстрата / Орест Борисович Ткаченко. – К. : Наук. думка, 1989. – 208 с.

25. Украина. Краткая еврейская энциклопедия. Т.8. – Иерусалим,

1996. – 1344 с.

26. Фалькович Э. О языке идиш. – Русско-еврейский (идиш) словарь / под. ред. М. А. Шапиро, И. Г. Спивака и М. Я. Шульмана. – М. : Рус. яз., 1984. – 720 с.

27. Феллер М. Д. Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них / Мартен Давидович Феллер. – Дрогобич : Відродження, 1994. – 238 с.

28. Феллер М. Д. Українсько-єврейські мовні контакти / М. Д. Феллер, А. Г. Кержнер // Українська мова. Енциклопедія. – К., 2007. – С. 767-768.

29. Шапиро Ф. Л. Иврит-русский словарь (с приложением грамматического очерка языка иврит Б. М. Гранде) / Ф. Л. Шапиро. – М., 1963.

30. Шапиро Ф. Л. Некоторые пути и источники пополнения словарного состава современного языка иврит / Ф. Л. Шапиро // Семитские языки. – М., 1963. – С. 127 – 134.

31. Carfati G. Semantika ivrit. – Yerushalaim, 1979.

32. Ellenbogen M. Foreign Words in the Old Testament. – L., 1962.

33. Even-Šošan A. Hamilon hehadaš. Vol. 1-7. Yer., 1969-1974.

34. Khan G. Vowel Length and Syllable Structure in the Tiberian Tradition Biblical Hebrew. – Journal of Semitic Studies. – 1987, vol.32, N 1.

35. Klausner Y. Aramismim. – Lešonenu, 1948, N 16.

36. Piamenta M. Hašpaa haaravit al hiduše Ben-Yehuda. – LLA, 1961, N 12.

37. Sappan R. Milon hasleng hayisraeli. – Yer., 1972.

38. Sappan R. Al kama targume šaila bilšon ha'itonut. – LLA, 1956, N 77.

39. Sivan R. Haivrit lərovdeha. – LLA, 1975, N 26 (5).

40. Sivan R. Šmonim šana (1890 – 1970). – LLA, 1970, N 21: 105, 106.